

عنوان بخش

روان شناسی تربیتی

یادگیری، آموزش و روان‌شناسی پرورشی

■ **به زعم هرگنهان واسون؛** یادگیری یکی از مهم‌ترین زمینه‌ها در روان‌شناسی امروز و در عین حال یکی از مشکل‌ترین مفاهیم برای تعریف کردن است.

■ **نکته‌برتر؛** معروف‌ترین تعریف یادگیری عبارت است از؛ یادگیری به فرآیند ایجاد تغییر نسبتاً پایدار در رفتار یا توان رفتاری که حاصل تجربه است و شامل حالت‌های موقتی بدن نمی‌شود.

آنچه بیش از هر عامل دیگری سبب دگرگونی افراد در طول زندگی می‌شود، تجارب یادگیری هستند. ■ **توان رفتاری چیست؟** توان رفتاری حاکی از آن است که تغییر حاصل از یادگیری به تغییر در توانایی‌های یادگیرنده انجامیده نه صرفاً تغییر در رفتار ظاهری او.

■ برای شناخت یادگیری تنها از طریق مراجعه به رفتار آشکار فرد می‌توان از آن اطلاع حاصل کرد، اما برای شناخت رفتار، اعمال و حرکات درونی و بیرونی فرد نشان‌دهنده هستند.

■ **روان‌شناسان رفتار را به دو دسته تقسیم کرده‌اند؛** ۱- درونی (نهان)؛ ۲- بیرونی (آشکار) تقسیم کرده‌اند. به زعم گیج و برلاینر، همه‌ی روان‌شناسان نیاز دارند که رفتارهای آشکار فرد را برای تعیین یادگیری در فرد مورد مشاهده قرار دهند، رفتار قابل مشاهده برابر است با عملکرد فرد.

■ **تفاوت رفتار و عملکرد؛** عبارت است از این که رفتار به هر گونه عمل شخص اشاره دارد، ولی عملکرد نتیجه‌ی عمل فرد را دربر دارد. به زعم گانیه؛ عملکردها، رفتارهایی هستند که برحسب تأثیراتشان دسته‌بندی و نامگذاری می‌شوند.

■ **نکته‌برتر؛** به قول هیلگارد و باور، تفاوت یادگیری و عملکرد؛ دانستن چگونه انجام دادن کاری و انجام دادن آن کار است.

تعریف آموزش:

■ به فعالیت‌های حرفه‌ای معلم آموزش گفته می‌شود. ■ **براون واتکینس؛** آموزش را به عنوان فراهم آوردن فرصت‌هایی برای این که دانش‌آموزان یاد بگیرند تعریف کرده‌اند.

نکات برتر

- ① معمولاً فعالیت‌هایی را که معلم به قصد آسان کردن یادگیری در یادگیرندگان، انجام می‌دهد آموزش می‌نامند که معمولاً بین معلم و چند شاگرد به صورت کنش متقابل انجام می‌گیرد.
- ② یادگیری از سوی شاگرد صورت می‌گیرد و هدف معلم فراهم آوردن وسایلی است که یادگیری را آسان می‌کند. ③ یادگیری یک فرآیند درونی فرض می‌شود و آموزش نسبت به یادگیری جنبه‌ی بیرونی دارد.

نکته‌برتر: آموزش کلاسی مبتنی بر کنش متقابل معلم و شاگرد است و آموزش در مفهوم کلی شامل هرگونه فعالیت یا تدبیر از پیش طرح‌ریزی شده می‌باشد که هدف آن آسان کردن یادگیری در یادگیرندگان است.

آموزش در مقایسه با تدریس:

✓ **تفاوت آموزش و تدریس به شرح ذیل می‌باشد:** ۱- آموزش علاوه بر فعالیت کلاسی، فعالیت مربوط به طراحی آموزش و فعالیت‌های مربوط به طراحی و ارزشیابی را نیز شامل می‌شود؛ ۲- در مقابل تدریس (درس دادن) عمدتاً به فعالیت‌های کلاسی معلم که در حضور شاگرد و غالباً به صورت کلامی گفته می‌شود؛ ← به صورت کنش و واکنش متقابل معلم و شاگرد، اشاره دارد.

■ تدریس کوشش‌های بین فردی برای کمک به یادگیرندگان در کسب دانش، فراگیری مهارت‌ها و درک توانمندی‌های خود را دربر دارد.

نکته‌برتر: تدریس بخشی از آموزش است اما کل آن نیست، تدریس وابسته به معلم است، اما آموزش می‌تواند بدون حضور معلم انجام گیرد.

تعریف پرورش:

■ پرورش در مقابل (Edocation) یعنی آموزش قرار دارد و به فرآیندی منظم و مستمر گفته می‌شود که هدف آن هدایت رشد جسمانی و روانی (رشد همه‌جانبه فرد) و نیز کمک به شکوفا شدن استعدادهای ذاتی آنان است.

نکته‌برتر: پرورش رشد طبیعی فرد را شکوفا می‌سازد.

✓ پرورش و کارآموزی:

نکته‌برتر: کارآموزی معادل (Trainig) که به اشتباه معادل پرورش فرض شده است، بنا به تعریف، کارآموزی یعنی گسترش نگرش، دانش، مهارت و الگوهای رفتاری موردنظر یک فرد برای انجام عملکرد مناسب در یک تکلیف یا شغل معین.

✓ **تفاوت بین کارآموزی و پرورش عبارت است از:** ۱- فعالیت پرورشی وسیع است (تمام جنبه زندگی)، اما کارآموزی به حوزه‌های محدود فعالیت اختصاص دارد؛ ۲- هدف‌های پرورشی کلی و جامع‌اند، اما هدف کارآموزی محدود است؛ ۳- دوره‌های پرورشی طولانی‌اند مانند دبستان، دبیرستان و غیره، اما کارآموزی، مقطعی و کوتاه‌مدت (مانند تربیت معلم - تربیت ماشین‌نویس) است؛

۴- پرورش غالباً توسط نهادهای دولتی و رسمی انجام می‌پذیرد، اما کارآموزی را عمدتاً مؤسسات صنعتی و خصوصی و گاه دولتی، آن هم برای تأمین نیروی انسانی موردنیاز خود برگزار می‌کنند؛ ۵- در نظام پرورشی، پرورش‌یابندگان آزادند تا به دلخواه مسیرهای خود را برگزینند، اما در دوره‌های کارآموزی، همه‌ی کارآموزان موظف‌اند که هدف واحدی را دنبال کنند ← به عبارتی فعالیت‌های پرورشی تأمین‌کننده‌ی نیازهای پرورش‌یابندگان هستند، درحالی که دوره‌های کارآموزی معمولاً نیازهای سازمان‌های اداره‌کننده‌ی این دوره‌ها را برآورده می‌کنند.

پژوهش در روان‌شناسی پرورشی

■ روان‌شناسی پرورشی دارای روش‌های پژوهشی متنوعی است که می‌توان آن‌ها را در چهار دسته پژوهش به شرح ذیل مورد بررسی قرار داد.

۱- پژوهش توصیفی:

- در این پژوهش موقعیت‌های آموزشی به صورتی که به‌طور طبیعی رخ می‌دهند، توصیف می‌شوند.
- **انواع سؤال در پژوهش توصیفی ممکن است؛ بدین شرح مطرح شود:** نوجوانان هدف مدرسه را در چه چیزی می‌دانند؟ که باید توصیف شود.
- پژوهشگر در روش توصیفی ممکن است در کلاس حاضر شود و فراوانی انجام یک کار را شمارش کند یا ممکن است به تناوب یک تجربه آموزشی را ثبت دیداری یا شنیداری نماید.
- استفاده از پرسش‌نامه برخلاف پژوهش همبستگی و آزمایشی که داده‌های کمی به دست می‌دهند (به روش‌های پژوهش کمی شهرت دارند)، در پژوهش توصیفی معمولاً به صورت غیرکمی (کیفی) گزارش می‌شوند.

☑ مهم‌ترین روش‌های پژوهش توصیفی یا کیفی عبارتند از:

- ۱- **موردپژوهی:** (یا مطالعه موردی)، که در آن یک شخص یا موقعیت عمیقاً مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- **نکته‌برتر:** موردپژوهی زمانی به کار می‌رود که شرایط ویژه زندگی یک فرد را به دلایل عملی یا اخلاقی نمی‌توان تکرار کرد.

۲- **بررسی میدانی:** آن نوع پژوهش است که در موقعیت‌های طبیعی رخ می‌دهد.

■ **نکته‌برتر:** در بررسی میدانی به طور عمده از فنون مشاهده طبیعی استفاده می‌شود، در مشاهده پژوهشگر تا آنجا که ممکن است به آزمودنی‌های خود نزدیک می‌شود.

۳- **قوم‌نگاری:** روشی است در مردم‌شناسی که به منظور بررسی عمیق ویژگی‌های یک گروه از مردم مانند یک فرهنگ، جامعه یا قبیله به کار می‌رود و هدف آن کسب اطلاعات جامعی درباره‌ی مسئله یا موضوع مورد مطالعه است، به این منظور که توصیف کامل و درک عمیقی از آن فراهم آید.

■ نمونه معروف قوم‌نگاری کارهای مردم‌شناسی مارگارت میراست، در روش قوم‌نگاری از فنون مختلف پژوهش از جمله مشاهده طبیعی و مصاحبه استفاده می‌شود. یکی از ویژگی‌های پژوهش قوم‌نگاری این است که آن‌ها غالباً گروه‌های درازمدت هستند. ۴- **زمینه‌یابی (مصاحبه و پرسش‌نامه):** به‌طور عمده برای سنجش عقاید یا نگرش‌های مردم درباره‌ی موضوع‌های مختلف یا جمع‌آوری اطلاعات درباره‌ی ویژگی‌های پدیده‌ها به کار می‌رود و در آن معمولاً از مصاحبه و پرسش‌نامه استفاده می‌شود.

■ **نکته‌برتر:** برخلاف سایر پژوهش‌های توصیفی نتایج پژوهش زمینه‌یابی می‌تواند به صورت کمی گزارش شود، پژوهش لورتنی در پرسش از معلمان، نمونه‌ای از زمینه‌یابی است.

۲- **پژوهش همبستگی:**

- در این پژوهش رابطه‌ی میان دو و یا چند متغیر (رویداد یا ویژگی) تعیین می‌شود.
- با همبستگی هم می‌توان رابطه‌ی زمانی میان متغیرها و هم رابطه‌ی پیش‌بینی میان آن‌ها را تعیین کرد.

■ رابطه‌ی میان متغیرها با ضریب همبستگی نشان داده می‌شود، در ضریب همبستگی هم میزان و هم جهت دیده می‌شود.

☑ **ضریب همبستگی با حرف r نمایش داده می‌شود و می‌تواند مقادیر +1 و -1 را شامل شود؛ به شرح ذیل:**

1- ضریب همبستگی +1: نشانه‌ی رابطه‌ی کامل مثبت یا مستقیم بین دو متغیر است، براساس ضریب +1 می‌توان یک متغیر را به طور کامل از روی متغیر دیگر پیش‌بینی کرد؛ ← مثلاً رابطه‌ی بین قطر و محیط دایره: هر دایره‌ای که قطرش از همه بیشتر است، محیطش از همه بیشتر است و بالعکس.

2- ضریب همبستگی -1: نشان‌دهنده‌ی رابطه‌ی کامل منفی یا معکوس بین دو متغیر است، می‌توان یک متغیر را از روی متغیر دیگر به‌طور کامل پیش‌بینی کرد، اما به جهت عکس.

3- ضریب همبستگی صفر: به معنای نبود رابطه است، با داشتن ضریب صفر، هیچ‌گونه پیش‌بینی نمی‌توان انجام داد.

4- ضریب همبستگی‌هایی که با اعداد بین -1 و +1 به جز صفر نشان داده می‌شوند: نماینده‌ی رابطه‌ی غیر کامل هستند و هر چقدر ضریب همبستگی بیشتر باشد، مقدار رابطه‌ی متغیرها بیشتر است.

نکات برتر

① تنها تفاوت ضریب‌های مثبت و منفی جهت پیش‌بینی آن‌هاست. ② ضریب‌های همبستگی را نمی‌توان به صورت درصد تعبیر کرد، اما مجذور ضریب همبستگی نشان‌دهنده‌ی درصد وجه مشترک بین دو متغیر موردنظر است. ← مثلاً برای ضریب همبستگی ۰.۶ می‌توان گفت: درصد $۰.۶^۲ = ۰.۳۶$. اگر چه با استفاده از ضریب همبستگی رابطه‌ی زمانی بین متغیرها را پیش‌بینی می‌کنیم، اما براساس این ضریب نمی‌توان بین متغیرها رابطه‌ی علیت برقرار کرد. ③ برای بیان رابطه‌ی علیت باید متغیرهای پیش‌بین و متغیر ملاک را مورد استفاده قرار دهیم نه متغیر مستقل و وابسته را.

■ متغیر پیش‌بین متغیری است که از روی آن متغیر ملاک را پیش‌بینی می‌کنند و متغیر ملاک متغیری است که مورد پیش‌بینی واقع می‌شود، مثلاً از روی نمره‌ی هوش دانش‌آموزان (متغیر پیش‌بین) می‌توان نمره‌های پیشرفت تحصیلی آنان (متغیر ملاک) را پیش‌بینی کرد.

۳- پژوهش آزمایشی:

■ روش‌های پژوهش همبستگی و توصیفی فراتر از توصیف و پیش‌بینی اطلاعات چیز دیگری در اختیار ما نمی‌گذارند. ما می‌توانیم به کمک پژوهش آزمایشی علاوه بر توصیف و پیش‌بینی به رابطه‌ی علت و معلولی بین امور هم پی‌ببریم.

☑ **نکته برتر:** در پژوهش آزمایشی تا سطح علت و معلولی رابطه‌های یافت شده را ریشه‌یابی می‌نماید، دقیق‌ترین نوع پژوهش در آموزش و یادگیری آزمایش است. در پژوهش آزمایشی سعی می‌شود تا نشان داده شود که دستکاری یا ایجاد تغییر در یک متغیر در متغیر دیگر نیز تغییراتی ایجاد می‌کند و بدین‌وسیله رابطه‌ی علیت برقرار می‌شود.

☑ پژوهش آزمایشی به دو صورت گروهی و انفرادی به شرح ذیل انجام می‌شود:

۱- **پژوهش آزمایشی گروهی:** در آزمایش گروهی تمام شرایط پژوهش، زیر نظارت و کنترل دقیق آزمایشگر درمی‌آید تا امکان تعیین تأثیر ایجاد تغییرات یا اصطلاحاً دخل و تصرف در یک متغیر (متغیر مستقل) بر متغیر